

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

21-10 - 2009

ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο

1. Η εμφάνιση της ρεμπέτικης μουσικής

1. 2 Τα μουσικά όργανα

α) Γενικά (λεξιλόγιο)

β) Το μπουζούκι

1. Καταγωγή
2. Περιγραφή
3. Σύγχρονη ιστορία
4. Κατασκευαστικά στοιχεία

γ) Ο μπαγλαμάς (λεξιλόγιο)

ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο**1.2. Τα μουσικά όργανα****α) Γενικά**

Τα βασικά όργανα του ρεμπέτικου τραγουδιού είναι το μπουζούκι, η κιθάρα και ο μπαγλαμάς. Χρησιμοποιούνται επίσης το ακορντεόν, το βιολί, τα κουτάλια, τα ζίλια (παρόμοιο με τις καστανιέτες), και άλλα όργανα όπως το πιάνο, το τσέμπαλο κτλ. Σε κάποιες παλιές ηχογραφήσεις ακούγεται κάτι σαν ήχος γυαλιού. Πρόκειται για τον ήχο που παράγεται από το χτύπημα ενός κομπολογιού σε ένα ποτήρι, γνωστό και ως ποτηροκομπολόι. Στις παρέες και στις ταβέρνες συνήθιζαν να συνοδεύουν τους μουσικούς με αυτόν τον τρόπο, συνήθεια που πέρασε και σε κάποιες ηχογραφήσεις.

Στα πρώτα ελληνικά καφέ-αμάν εμφανίζονταν περιπλανώμενοι μουσικοί, πολλοί από αυτούς Τσιγγάνοι, που έπαιζαν παραδοσιακά όργανα, κυρίως βιολί, φλογέρα, λαούτο και ούτι. Καμιά φορά στις παραστάσεις έπαιρναν μέρος και γυναίκες καλλιτέχνιδες που τραγουδούσαν, χόρευαν τσιφτετέλι -προέρχεται από τον αραβικό και τουρκικό χορό της κοιλάδας- και χρησιμοποιούσαν ντέφια για να τονίσουν το ρυθμό της μουσικής. Τους ήχους αυτών των τραγουδιών τους πήραν οι φυλακισμένοι στις ελληνικές φυλακές -από την εποχή του Όθωνα, του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας, οι φυλακές ήταν γεμάτες από πολιτικούς και ποινικούς κρατούμενους-, του Αναπλιού (Ναύπλιο), της Παλιάς Στρατόνας, του Επταπυργίου (Γεντί Κουλέ), οι οποίοι έφτιαξαν τις δικές τους μουσικές, αλλά και τα δικά τους μουσικά όργανα.

Το 1922, η Μικρασιατική καταστροφή και η ανταλλαγή των πληθυσμών που οδήγησε πάνω από ένα εκατομμύριο πρόσφυγες από την Τουρκία στην Ελλάδα, συντέλεσε στην ενίσχυση και τον εμπλουτισμό των τραγουδιών των απόκληρων με καινούργιους ήχους. Οι πρόσφυγες σκορπίστηκαν στα μεγάλα αστικά κέντρα, έφτιαξαν καινούργιους συνοικισμούς, τους οποίους ονόμαζαν συχνά (για να θυμούνται τις γενέθλιες πόλεις τους), Νέα Σμύρνη, Νέα Ιωνία, Νέα Φιλαδέλφεια, ενώ έφεραν μαζί με τα ήθη, τα έθιμα και τη γενικότερη κουλτούρα τους όπως και τη μουσική τους, αυτήν που αποκλήθηκε **σφυρναϊκή**.

Η αλληλεπίδραση των ήχων των περιθωριακών, αυτοχθόνων και των προσφύγων, η αφομοίωση ρυθμικών στοιχείων, μελωδιών, ακόμη και φωνητικού στυλ, συνέβαλε τα μέγιστα στη δημιουργία του ρεμπέτικου, έστω κι αν το σφυρναϊκό στυλ δεν ενσωματώθηκε στο κύριο ρεύμα του. Οι προσμείξεις των διαφορετικών ήχων μέσα σε δέκα χρόνια -με δεδομένη την εισαγωγή των Μικρασιατών δεξιοτεχνών των μουσικών οργάνων στον κόσμο της μαγκιάς- δημιούργησε το μεγάλο «μπουμ», την έκρηξη που ονομάστηκε **ρεμπέτικο τραγούδι**, του οποίου ως τόπος γέννησης θεωρείται ο Πειραιάς. Η εποχή της εμφάνισης του ρεμπέτικου συμπίπτει χρονικά με τις πρώτες εμπορικές ηχογραφήσεις που έγιναν στην Ελλάδα από εταιρείες δίσκων, όπως η Columbia, η His Master's Voice, η Odeon (ωστόσο κάποιες ηχογραφήσεις ελληνικών τραγουδιών είχαν γίνει έξω από την Ελλάδα, στις ΗΠΑ και στην Τουρκία από το 1904). Ως αποτέλεσμα της δισκογραφίας ήταν το ρεμπέτικο τραγούδι -όπως και τα άλλα είδη τραγουδιών- να φτάσει σε όλη την επικράτεια και συνεπώς να αποκτήσει το δικό του πιστό κοινό.

Λεξιλόγιο

κομπολόι το [kombolói & kobolói] O45 : μεγάλες χάντρες από κόκαλο, κεχριμπάρι, γυαλί, ξύλο κτλ., τρυπημένες στο κέντρο και περασμένες σε νήμα του οποίου οι άκρες ενώνονται με κόμπο, και οι οποίες μετατοπίζονται αργά αργά η μία μετά την άλλη με τη βοήθεια του ενός χεριού, ως αργόσχολη ανδρική απασχόληση παλαιότερων εποχών· (λαϊκ.) μπεγλέρι: *Παίζω ~*. || (προφ., συνήθ. επιρρηματικά) διαδοχική σειρά όμοιων πράξεων, γεγονότων ή καταστάσεων, συνήθ. δυσάρεστων ή αρνητικών: *Λέει τα ψέματα ~*. **κομπολογάκι** το ΥΠΟΚΟΡ. [μσν. *κομπολόγι* με αποβ. του μεσοφ. [γ] < κόμπ(ος) -ο- + -λόγι > -λόι· *κομπολόγ(ι) -άκι*]

ντέφι το [défi] O44 : είδος τυμπάνου που αποτελείται από έναν ξύλινο κυλινδρικό σκελετό, με τη μία βάση του καλυμμένη με δέρμα, γύρω από τον οποίο κρέμονται κύμβαλα· το κρατούν συνήθ. με το αριστερό χέρι και το χτυπούν με το δεξί. ΦΡ ~ *να γίνει*, για συγκατάβαση ύστερα από επιμο νή: ~ *να γίνει*, *θα σ' το κάνω το χατίρι*. [τουρκ. *tef, def* (από τα περσ.) -ι]

β) Το μπουζούκι

1. Καταγωγή

Το **μπουζούκι**, έγχορδο όργανο παραγνωρισμένο για μεγάλο διάστημα δεν είναι παρά ο ταμπουράς που μνημονεύεται από τον στρατηγό Μακρυγιάννη στα **Απομνημονεύματα** του. Αρκετοί Έλληνες ζωγράφοι του 19^{ου} αιώνα απεικονίζουν παρόμοια έγχορδα στους πίνακες τους, με πιο γνωστή τη φιγούρα του Ρ. Φεραίου, ο οποίος σε κάποιο έργο κρατάει ένα μπουζούκι.

Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι προέρχεται από την τουρκική μουσική παράδοση. Οι περισσότεροι, όμως, δέχονται την τουρκική προέλευση μόνο της ονομασίας, ενώ θεωρούν το όργανο ένα είδος μετεξέλιξης της αρχαιοελληνικής **πανδούρας (πανδουρίς)**. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, το μπουζούκι που κατέχει πρωταγωνιστικό ρόλο στη λαϊκή ορχήστρα, έχει σχήμα, διαστάσεις και διάταξη χορδών, ίδια περίπου εδώ και χιλιάδες χρόνια. Πέρασε από τους αρχαίους Έλληνες στους Βυζαντινούς, επέζησε στην Τουρκοκρατία και η άνθηση του στις μέρες μας είναι δεδομένη, παρότι υπήρξε μια περίοδος αμφισβήτησης του στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Οι παραλλαγές αυτού του αρχαίου οργάνου ήταν αρκετές, μέσα στα χρόνια της ζωής του ονομάζονταν κατά καιρούς εκτός από πανδούρα ή πανδουρίδα και τρίχορδον, ταμπουράς, θαμπούρα, ταμπούριν, ψαλτήριο, μπουζούκι. Δίπλα σε αυτά τα ονόματα υπάρχουν και πολλά άλλα, τα οποία χρησιμοποιούνταν προκειμένου για την ονοματολογία άλλων μικρότερων ή μεγαλύτερων οργάνων της ίδιας οικογένειας, των ταμπουράδων. Στην πραγματικότητα ήταν απλώς μικροτροποποιήσεις και παραλλαγές του ίδιου βασικού οργάνου, του ταμπουρά. Ο μουσικολόγος και κριτικός Φοίβος Ανωγειανάκης περιγράφει την πορεία του ταμπουρά και την ιστορία του ονόματος του ως τις μέρες μας. Για τη βυζαντινή εποχή οι πηγές είναι πολλές, καθώς η πανδούρα και το κανονάκι, ήταν από τα βασικότερα όργανα για τη διδασκαλία της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, όπως τονίζει ο αρχιεπίσκοπος Χρυσάνθος στο βιβλίο του για την βυζαντινή μουσική.

2. Περιγραφή

Το **Μπουζούκι** είναι λαουτοειδές έγχορδο λαϊκό μουσικό όργανο, με αχλαδόσχημο αντηχείο (σκάφος) από επιμήκεις ξύλινες λουρίδες, τις ντούγιες, και μακρύ βραχίονα, το μπράτσο ή μάνικο με κλειδιά στην άκρη για το χόρδισμα (κούρδισμα). Κατά μήκος του βραχίονα υπάρχουν λεπτά μεταλλικά ελάσματα, κάθετα προς τον επιμήκη

άξονα του βραχίονα, που σφηνώνονται σε μία λεπτή σχισμή και λέγονται *τάστα*. Τα διαστήματα ανάμεσα στα *τάστα*, οριοθετούν την απόσταση του *ημιτονίου*. Διαθέτει τρεις ή τέσσερις διπλές, και σε ορισμένες περιπτώσεις μονές, χορδές τις οποίες χτυπά ο μουσικός με ένα μικρό πλήκτρο την *πένα*. Αρχικά το μπουζούκι έφερε τρία ζεύγη μεταλλικών χορδών κουρδισμένες σε τόνους ρε-λα-ρε (υπάρχουν επίσης αναφορές για επτάχορδα ή και οκτάχορδα τριφωνικά μπουζούκια πάλι σε χόρδισμα ρε-λα-ρε, με τη διαφορά ότι η μπάσα ρε και άλλοτε και η λα αποτελούνταν από 3 χορδές), ενώ αργότερα απέκτησε τέταρτο ζεύγος και κούρδισμα ντο-φα-λα-ρε (πάλι ανά ζεύγος). Παλιότερα τα κουρδίσματα (ντουζένια) *άλλαζαν* ανάλογα με τον μουσικό δρόμο *μακάμι* της εκτελούμενης μελωδίας. Οι τρόποι αυτοί διατηρήθηκαν μέχρι τον μεσοπόλεμο και χάθηκαν σταδιακά, οριστικά δε με την επικράτηση του τετράχορδου. Σύμφωνα με τον αείμνηστο Άκη Πάνου, μπουζούκι είναι μόνο το τρίχορδο ενώ το άλλο, το τετράχορδο, το ονόμαζε ο ίδιος τετράφωνο.

3. Σύγχρονη ιστορία

Από το τέλος του 19^{ου} αιώνα το μπουζούκι άρχισε να εξαφανίζεται σταδιακά από την ελληνική δημοτική μουσική και, όταν σχηματίστηκαν τα δύο βασικά ορχηστικά σχήματα, η *κομπανία* στην στεριανή Ελλάδα (κλαρίνο, βιολί, λαγούτο, σαντούρι) και η *ζυγιά* στα νησιά (βιολί-λαούτο ή βιολί-λύρα), το μπουζούκι έμεινε εκτός. Από εδώ και πέρα όμως ξεκίνησε μια νέα ακμή. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα ανιχνεύονται οι ρίζες του ρεμπέτικου τραγουδιού, το οποίο άρχισε να αποδίδεται με τη συνοδεία μπουζουκιού, αλλά όχι αποκλειστικά, όπως έγινε αργότερα. Στα 1935 σχηματίστηκε η πρώτη επαγγελματική ρεμπέτικη κομπανία (το συνηθισμένο σχήμα με δύο μπουζούκια, μια κιθάρα κι ένα μπαγλαμά ή και παραλλαγές). Στην κομπανία συμμετείχαν ο Μ. Βαμβακάρης, που έπαιζε μπουζούκι και τραγουδούσε, ο Σ. Παγιουμτζής που τραγουδούσε κυρίως, ο Α. Δελιάς που έπαιζε μπουζούκια, κιθάρα και τραγουδούσε, και ο Γ. Μπάτης που έπαιζε μπαγλαμά και τραγουδούσε. Το ρεμπέτικο ως μουσικό είδος ταυτίστηκε με το μπουζούκι και το όργανο αυτό τελειοποιήθηκε και αξιοποιήθηκε στα χέρια μεγάλων εκτελεστών του ανάμεσα στους οποίους ήταν οι: Βαμβακάρης, Τσιτσάνης, Παπαϊωάννου, Χιώτης, Μητσάκης και πολλοί άλλοι. Η μεγάλη αλλαγή στην τεχνική του μπουζουκιού έγινε από τον Μ. Χιώτη, που εισήγαγε το τετράχορδο μπουζούκι με το σύγχρονο κούρδισμα, στη δισκογραφία και στο πάλκο τη δεκαετία του 1950. Το τετράχορδο, ως πιο πολυφωνικό, δίνει τη δυνατότητα για περισσότερες και πιο πλούσιες συγχορδίες ενώ, επειδή έχει περισσότερες χορδές, διευκολύνει τον εκτελεστή να παίζει τις κλίμακες κάνοντας μικρότερες διαδρομές στην ταστιέρα με τα δάχτυλα του αριστερού χεριού.

4. Κατασκευαστικά στοιχεία

Από κατασκευαστική άποψη τα μπουζούκια μπορούν να έχουν διαφορές μεταξύ τους όχι μόνο στον αριθμό των χορδών αλλά και σε άλλα χαρακτηριστικά, π.χ. μήκος μάνικου, πλάτος, ύψος, βάθος του ηχείου ή σκάφους, το πλάτος των ξύλινων φετών του σκάφους. Τις διαφορές αυτές καθορίζει ο κατασκευαστής που με την εμπειρία του και ανάλογα με τον ήχο που θέλει να βγάλει το όργανο, τροποποιεί τα λειτουργικά στοιχεία του για να πετύχει πιο οξύ, πιο βαθύ ή πιο βαρύ ήχο.

Το μέγεθος και το είδος του ηχείου παίζουν ρόλο στην τονικότητα του οργάνου, ενώ το μήκος του μάνικου, και κατ' επέκταση των χορδών, δίνουν τη διαφορά στην τονικότητα του οργάνου. Εννοείται ότι κάθε μήκος μάνικου έχει διαφορετικό πλάτος *τάστων* αφού όλα τα μπουζούκια έχουν τον ίδιο αριθμό *τάστων*. Μεγάλη σημασία στον ήχο έχει και η ποιότητα των ξύλων από τα οποία είναι κατασκευασμένο το όργανο. Για την κατασκευή του σκάφους θεωρείται ότι καλύτερα ξύλα είναι της

μουριάς, της απιδιάς, της κερασιάς, της ακακίας, της φτελιάς κι ακολουθούν της καρυδιάς, του πλάτανου, της καστανιάς. Το ξύλο του σκάφους πρέπει να είναι συμπαγές, ιδιότητα που έχουν εκείνα τα ξύλα που προέρχονται από δέντρα βραδείας ανάπτυξης. Το καπάκι του σκάφους πρέπει να είναι από κέδρο ή έλατο (κατά προτίμηση ερυθρελάτη) και να είναι, αν είναι δυνατό, μονοκόμματο. Το καπάκι είναι που παίζει τον κύριο ρόλο στον ήχο γιατί αυτό πάλλεται και ενισχύει και παρατείνει τους παλμούς των χορδών. Στην ποιότητα του ήχου παίζει ρόλο ο λούστρος και η επεξεργασία του λουστραρίσματος. Καλύτερος είναι ο φυσικός λούστρος από γομαλάκα που είναι περασμένος με το χέρι σε πολλά στρώματα, με τον παραδοσιακό τρόπο. Έτσι οι επιφάνειες των ξύλων γίνονται πιο συμπαγείς και πιο ανακλαστικές, πέρα από το καλύτερο αισθητικό αποτέλεσμα. Το μάνικο πρέπει να είναι από πολύ ξερό και σκληρό ξύλο για να μη σκευρώσει κι απομακρύνει τις χορδές από την ταστιέρα, οπότε το όργανο γίνεται φάλτσο και δυσκολόπαιχτο. Για να το πετύχουν αυτό οι οργανοκατασκευαστές χρησιμοποιούν διάφορες τεχνικές κι ο καθένας έχει τα δικά του μυστικά. Μπορεί κανείς να βάλει μέσα στο μάνικο μια μεταλλική βέργα που αυξάνει την αντοχή στο σκεύρωμα αλλά προσθέτει πολύ βάρος. Τέτοιας κατασκευής είναι τα λεγόμενα «βιομηχανικά» μπουζούκια. Το καλύτερο ξύλο για μάνικο είναι το σφενδάμι, η φτελιά και η καρυδιά. Η πλάκα που κάθεται πάνω στο μάνικο και σ' αυτήν σφηνώνονται τα συρμάτινα τάστα πρέπει να είναι πολύ σκληρή, συμπαγής, από ανθεκτικό ξύλο αλλά και όμορφο. Τα καλύτερα για αυτή τη θέση είναι ο έβενος, ο παλίσανδρος, το πυξάρι και η τριανταφυλλιά, ανάλογα με το χρώμα που θέλουμε να έχει η ταστιέρα (ο έβενος μαύρο, ο παλίσανδρος κόκκινο σκούρο, η τριανταφυλλιά καστανοκόκκινο με όμορφα νερά και το πυξάρι ανοιχτόχρωμο). Τέλος έρχονται τα διακοσμητικά στοιχεία που προσθέτουμε στο μπουζούκι. Αυτά, όσο πιο πολλά είναι, τόσο ο ήχος γίνεται πιο μουντός. Γι' αυτό θα ακούσετε τον καλύτερο ήχο από τα λιτά μπουζούκια, πιο καθαρό και πιο «καμπανάτο». Μπορεί, βέβαια, ένα μπουζούκι να έχει διακοσμητικά από φυσικά υλικά (ξύλο, σεντέφι, ελεφαντόδοντο, ταρταρούγα) και να είναι και «πλουμιστό» και καθαρόηχο. Αυτό έγκειται στη μαστοριά του κατασκευαστή.

Ξακουστός κατασκευαστής ήταν ο περιβόητος Ζοζέφ που έφτιαξε μπουζούκια για τους μεγαλύτερους καλλιτέχνες. Λέγεται ότι το πρώτο τετράφωνο το έφτιαξε αυτός, στις αρχές της δεκαετίας του 1950, κατά παραγγελία και υποδείξεις του Μανώλη Χιώτη.

Ένα ξεχωριστό είδος τρίχορδου μπουζουκιού, με πολύ βαθύ και μακρύ αλλά στενής επιφάνειας καπακιού, που βγάζει έναν ιδιαίτερο ήχο, είναι το *γόνατο*. Γόνατο έπαιξε ο μεγάλος Στράτος Παγιουμτζής στην «τετράδα του Πειραιώς», την πρώτη ρεμπέτικη κομπανία που ίδρυσε ο Μάρκος Βαμβακάρης. Άλλο είδος, πάλι τρίχορδου, είναι το μισομπουζουκο ή μεσομπουζουκο. Αυτό έχει μικρότερο ηχείο που το σχήμα του είναι σχεδόν ημισφαίριο (κι όχι αχλαδόσχημο) και το μάνικο του είναι λίγο κοντύτερο (έχει μήκος χορδών 60 ή 62 εκατοστά).

γ) Ο μπαγλαμάς

Ο μπαγλαμάς ή μπαγλαμαδάκι, (εκ του τουρκικού baglama), είναι νυκτό μουσικό όργανο, συγγενές του μπουζουκιού (αλλά μικρότερο σε διαστάσεις), που χρησιμοποιείται στην ελληνική λαϊκή μουσική. Κατά κανόνα έχει τρεις διπλές χορδές. Ο ήχος του μπαγλαμά είναι οξύς. Κάθε χορδή κουρδίζεται μία οκτάβα υψηλότερα από την αντίστοιχη στο μπουζούκι.

νυκτός -ή -ό [niktós] E1 : για μουσικό όργανο που παίζεται με πένα. [λόγ. < αρχ. νυκ- (νύσσω) `αγγίζω με οξύ αντικείμενο´ -τός]

ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο

1. Η θεματολογία του ρεμπέτικου

α) Γενικά

(θέματα του ρεμπέτικου: ο έρωτας, τα ναρκωτικά (χασίς , κοκαΐνη κ.α.), οι τεκέδες, η φυλακή, τα συγγενικά πρόσωπα (π.χ. η μητέρα), ο θάνατος, η ξενιτιά, ο στρατός ο πόλεμος, οι εξωτικοί τόποι, η φτώχεια, η εργασία, η ασθένεια, η πορνεία, οι μικρές λύπες, οι καημοί των ανθρώπων, και άλλα.)

β. Αθρογραφία

1. Πρόσωπα της Ρίτσας Μασούρα (απόσπασμα)

από την εφημ. *Καθημερινή* (μόνιμες στήλες)

2. Μάγκας (χαρακτήρας)

από *Βικιπαίδεια*

3. Η μαγκιά και οι ρεμπέτες

αποσπάσματα από το βιβλίο της Ιωάννας Κλειάσιου: *Τ. Μπίνης – βίος ρεμπέτικος*

1.1.Ρεμπέτικα «Της φυλακής»

Γεντί Κουλέ (Για μια γυναίκα χάθηκα)

Γεντί Κουλέ

Τα μάνταλα

Αντιλαλούν οι φυλακές

1.2. «Της φυλακής» κείμενο του Η. Πετρόπουλου (10-07-08)

ΘΕΜΑ: Το ρεμπέτικο**1. Η θεματολογία του ρεμπέτικου****α) Γενικά**

Η θεματολογία των ρεμπέτικων τραγουδιών κινείται σε χώρους συνηθισμένους, όπως αυτός του έρωτα, αλλά και σε ιδιόμορφους όπως αυτός της **μαγκιάς**. Αρχικά κυριαρχούσε το **ερωτικό στοιχείο** και η θεματολογία **ναρκωτικά - φυλακή - παρανομία**. Σταδιακά και με την εξάπλωση του ρεμπέτικου σε ευρύτερες μάζες τα μάγικα τραγούδια πέρασαν στο περιθώριο, και αναδεικνύονται πολλά **κοινωνικά θέματα**, χωρίς βέβαια να χάνει τη πρωτοκαθεδρία του ο έρωτας. Έχουν γραφτεί ρεμπέτικα τραγούδια για θέματα όπως ο έρωτας, τα ναρκωτικά (χασίς, κοκαΐνη κ.α.) και οι τεκέδες, η φυλακή, για συγγενικά πρόσωπα (π.χ. η μητέρα), ο θάνατος, η ξενιτιά, σατυρικά, για το στρατό και τον πόλεμο, για «μικρά» θέματα της καθημερινής ζωής, για εξωτικούς τόπους, για την φτώχεια, για πρόσωπα, για την εργασία, την ασθένεια, την πορνεία, για τις μικρές λύπες, τους καημούς των ανθρώπων και άλλα.

β. Αθρογραφία**1. Πρόσωπα της Ρίτσας Μασούρα (απόσπασμα)**

από την εφημ. *Καθημερινή* (μόνιμες στήλες)

Η λέξη μαγκιά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του ελληνικού λεξιλογίου. Απαντάται παντού, στον γραπτό και στον προφορικό λόγο, και συνήθως αποτελεί εκδήλωση εξυπνάδας και κουτοπονηριάς. Ο γνωστός γλωσσολόγος Γ. Μπαμπινιώτης λέει ότι μαγκιά σημαίνει η νταηλίδικη συμπεριφορά, η ψευτοπαλικαριά και η ικανότητα να πετυχαίνει κανείς αυτό που θέλει. Στην προπολεμική περίοδο, στα χρόνια της παράγκας, της φασολάδας και του κρεμμυδιού, ο μάγκας -άρα και οι μαγκιές που έκανε- ήταν η επιτομή του ανδρισμού. Θα τολμούσα να πω, ήταν το λαϊκό ανδρικό πρότυπο. Βαρύς, με μακρύ μουστάκι, με ελαφρώς κυρτωμένους ώμους και περίεργο περπάτημα, με παπούτσια με γυρισμένες μύτες και το κομπολόι ανά χείρας ήταν το αμόρε του λαϊκού γυναικείου πληθυσμού. Αργότερα το όνομα του μάγκα συνδέθηκε με την κουλτούρα του ρεμπέτικου, για να εξανεμιστεί ως ανδρικό μοντέλο στις μέρες μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να παραμείνει παραφθαρμένη εννοιολογικά μόνον η λέξη μαγκιά. Θα θυμάστε ίσως τους στίχους του Μανώλη Ρασούλη: «Οι μάγκες δεν υπάρχουν πια, τους πάτησε το τρένο, με μάγικο σαλπάρανε με ναργιλέ σβησμένο...».

2.2 Μάγκας (χαρακτήρας) (από *Βικιπαίδεια*)

Ο **μάγκας**, συνήθης κοινωνικός χαρακτήρας της προπολεμικής περιόδου, στυλιζαρισμένη μορφή της περιοδολόγησης του ρεμπέτικου και του μεσοπολέμου ήταν κυρίως άντρας των λαϊκών αστικών στρωμάτων που χαρακτηριζόταν από

υπερβολική αυτοπεποίθηση ή έπαρση, καθώς και από ιδιαίζουσα εμφάνιση ή συμπεριφορά. Συνηθισμένα στην εμφάνιση του μάγκα ήταν το μακρύ μουστάκι, τα μυτερά παπούτσια με γυρισμένες μύτες, το καβουράκι, το παντελόνι με ρίγα και το κομπολόι. Στη μέση φορούσαν τυλιχτό ζωνάρι, κυρίως για να κρύβουν τα μικρά όπλα -μαχαίρια και πιστόλια- που κουβαλούσαν. Περιπατούσαν με ιδιόρρυθμο τρόπο, σα να κουτσαίνουν - από κει και το *κουτσαβάκης*, φορώντας μόνο το ένα μανίκι απ' το σακάκι.

Οι μάγκες εμφανίστηκαν ως *κουτσαβάκηδες* γύρω στα 1870 και έδρασαν περίπου μέχρι το 1892, οπότε ο τότε διευθυντής της αστυνομίας Μπαϊρακτάρης τους κυνήγησε αλύπητα. Εκτός από τη φυλάκιση και το κούρεμα με την ψιλή, έδωσε εντολή να τους κόβουν το μισό μουστάκι (υποχρεώνοντας τους να ξυρίσουν και το άλλο μισό - θανάσιμη προσβολή για τους μάγκες της εποχής). Τους έκοβε επίσης τις μύτες απ' τα παπούτσια και το μανίκι που κρεμόταν. Το 1896 πάντως, κατά τους πρώτους ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας, οι κουτσαβάκηδες επιστρατεύτηκαν απ' την αστυνομία, προκειμένου να κατασταλεί η ξενόφερτη εγκληματικότητα. Αργότερα, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο τύπος του μάγκα γνώρισε καινούργια αναβίωση, αυτή τη φορά συνδεδεμένος με την κουλτούρα της ρεμπέτικης μουσικής.

Η ελληνική λαϊκή μουσική έχει αφιερώσει αρκετά τραγούδια της στην περιγραφή και τις συνήθειες του μάγκα (βλ. *Του Βοτανικού ο Μάγκας, Ε ντε λα μαγκέ ντε Βοτανίκ, Πούσουν μάγκα το Χειμώνα, ή Μάγκας βγήκε για σεργιάνι κ.ά.*).

Για την ετυμολογία της λέξης υπάρχουν αρκετές απόψεις:

1. από τη μάγκα = ενωμοτία άτακτων πολεμιστών (αλβ.)

2. από το Λατινικό *mango, -onis* (Ν. Ανδριώτης)

3. από το *manika* και από τη συνήθεια να δίνονται σε ευγενείς ιππότες τα μανίκια των κυριών της αυλής. (Γ. Μπαμπινιώτης)

Σήμερα ο ίδιος όρος εφαρμόζεται για τον λαϊκό παληκαρά, άτομο που επιδεικνύει προκλητικά ή επιθετικά τη δύναμη του στον κοινωνικό περίγυρο. Χρησιμοποιείται καμιά φορά και υποτιμητικά σε φράσεις όπως «*κάνει το μάγκα*», «*τζάμπα μάγκες*». Συνθετικές λέξεις: «βαρύμαγκας», «ψευτόμαγκας».

2.3. Η μαγκιά και οι ρεμπέτες

Απόσπασμα από το βιβλίο της Ι. Κλειάσιου: *Τ. Μπίνης – βίος ρεμπέτικος*

Επειδή αναφέρω αρκετές φορές τη λέξη μάγκας, πρέπει να πω πως την είδα και πως την έζησα εγώ την μαγκιά στο Βαρδάρη, στην Τρούμπα και στην Ομόνοια. Σοβαρότητα, συνέπεια, μετριοφροσύνη και απλοχεριά είναι τα βασικά προσόντα της μαγκιάς. Τις λέξεις ρεμπέτης και ρεμπέτικη ζωή ...τις έφεραν εδώ οι πρόσφυγες Μικρασιάτες, όπως κι άλλες πολλές τούρκικες λέξεις που με το χρόνο ελληνικοποιήθηκαν και καταχωρίστηκαν στο ελληνικό λεξιλόγιο. Η έννοια αυτής της λέξης στην τουρκική γλώσσα δεν είναι καλή, διότι χαρακτηρίζει τον άνθρωπο που ζει άσωτη και αλήτικη ζωή. Στην Ελλάδα, όμως, η λέξη ρεμπέτης αποδόθηκε σ' αυτούς που ζούσαν ανέμελη ζωή. Δηλαδή στους γλεντζέδες, στους σπάταλους, στους τζογαδόρους, στους αγαπητικούς της παλιάς εποχής και γενικά σ' όλους αυτούς που με κάθε τρόπο απολάμβαναν τη ζωή γλεντώντας ποικιλοτρόπως και δεν τους ενδιέφερε το μέλλον, η αποταμίευση, η σταδιοδρομία και η δημιουργία ενός καλύτερου αύριο. « *Ας περάσουμε καλά σήμερα κι έχει ο Θεός για αύριο*». Αυτό ήταν και είναι το πιστεύω του ρεμπέτη. Από το 1930 και μετά, σε πολλά τραγούδια αναφέρεται ο ρεμπέτης ή η ρεμπέτικη βραδιά, που εννοεί τον ανέμελο γλεντζέ ή τη

βραδιά που είναι γεμάτη από πιοτά, χορό, τραγούδια και καλή παρέα. Είναι τρόπος ζωής το να ζεις ρεμπέτικα.

Ρεμπέτες δεν ήταν μόνο αυτοί που έγραψαν και τραγούδησαν σκληρά λαϊκά τραγούδια. Υπήρχαν αρκετοί παλιοί συνθέτες και τραγουδιστές που δεν έζησαν ρεμπέτικα. Ρεμπέτης μπορεί να είναι ένας φτωχός ή ένας πλούσιος, ένας αγράμματος ή ένας διανοούμενος, ένας καλλιτέχνης ή ένας απλός εργάτης. Ρεμπέτες υπήρχαν πάντα, υπάρχουν τώρα και θα υπάρχουν όσο υπάρχει ζωή. Είναι τρόπος ζωής το να σ' αρέσει να ζεις ρεμπέτικα. Η ρεμπέτικη ζωή όμως χρειάζεται χρήματα για να την απολαύσεις. Άρα ο ρεμπέτης πρέπει να εργάζεται για να 'χει πάντα λεφτά στην τσέπη του. Βασικός όρος του ρεμπέτη είναι η περηφάνια, η σοβαρότητα και η συνέπεια. Δεν είναι ενοχλητικός, αλλά δεν ανέχεται και να τον ενοχλήσουν. Δεν είναι επιδειξίας και πολυλογάς, όπως τα κουτσαβάκια της παλιάς εποχής που δημιουργούσαν επεισόδια - και πάντα έτρωγαν ξύλο- με μοναδικό σκοπό να δημιουργούν ντόρο γύρω από το όνομα τους. Ένας σωστός ρεμπέτης, σέβεται για να τον σέβονται, συμπεριφέρεται... ιπποτικά για να μη δίνει δικαίωμα να τον θίξουν, είναι συνεπής, έχει μέσσα. Νηστικός μπορεί να μείνει, απατεώνας και χαφιάς δεν γίνεται. Πάντα πρώτος βάζει το χέρι στην τσέπη, για να πληρώσει, όταν βρεθεί σε παρέα, γιατί έτσι αισθάνεται καλύτερα και δεν τον νοιάζει έστω κι αν πάει με τα πόδια στο σπίτι του. Είναι αδύνατον ο ρεμπέτης ν' αποκτήσει μεγάλη περιουσία ή να γίνει μεγαλοεπιχειρηματίας, γιατί τα λεφτά δεν τα λογαριάζει, τα σκορπά ασυλλόγιστα, τα παίζει και με λίγα λόγια τα γλεντάει έτσι όπως αυτός έχει φιλοσοφήσει τη ζωή.

Ρεμπέτης και οικογένεια είναι κάπως δύσκολο, γιατί ο ρεμπέτης άθελα του παραμελεί την οικογένεια για να απολαύσει τις πολλές αδυναμίες που έχει με τον τρόπο που αυτός διάλεξε να ζήσει τη ζωή του. Ξενύχτια, γλέντια, τζόγος, γυναίκες και όλα όσα επιθυμεί ο ρεμπέτης, είναι αντίθετα με την οικογενειακή ζωή. Όλες οι γυναίκες που παντρεύτηκαν ρεμπέτες, πέρασαν δυστυχισμένη ζωή ή διέλυσαν την οικογένεια τους. Ο γνήσιος ρεμπέτης δεν σκύβει το κεφάλι σε καμιά γυναίκα κι από περηφάνια και εγωισμό χωρίζει ανά πάσα στιγμή. Η συμπεριφορά του ρεμπέτη στην γυναίκα είναι απόλυτα ανατολίτικη. Θέλει να επιβάλλεται, να διατάζει, δεν συγκινείται εύκολα από κλάματα ή τα γνωστά γυναικεία καμώματα και όρκους. Είναι από τη φύση του σκληρός και δύσπιστος στη γυναίκα. Αντίθετα, η συμπεριφορά του στους συνανθρώπους του και στους φίλους του είναι ευγενική και γεμάτη καλοσύνη. Η καρδιά του ρεμπέτη πονάει εύκολα για πράγματα που για άλλους περνάνε απαρατήρητα. Ο πεινασμένος, ο πονεμένος, ο ανάπηρος, ο άρρωστος κάνουν το ρεμπέτη να μελαγχολεί και να προσπαθεί να βρει τρόπο να απαλύνει τον πόνο και τα βάσανα τους. Ο ρεμπέτης γεννιέται μ' αυτά τα αγαθά αισθήματα του που για την κοινωνία μας είναι ελαττώματα. Κατά βάθος είναι άνθρωπος του Θεού. Ακακος, ποτέ μοχθηρός ή ζηλόφθων, ούτε παραδόπιστος. Έχει φιλοσοφήσει τη ζωή με το δικό του μυαλό και ζει στο δικό του κόσμο, μακριά από τους συνηθισμένους νόμους της ζωής. Δηλαδή κάνω οικογένεια, αποκτώ περιουσία, τη μοιράζω στα παιδιά μου, γηράσκω και πεθαίνω. Ο ρεμπέτης σκέφτεται αλλιώς, δηλαδή, για να γίνουν όλα αυτά, πρέπει εγώ να στερηθώ τη ζωή μου, ώστε να αποκαταστήσω τα παιδιά μου και να διαιωνίσω το ανθρώπινο γένος. Λανθασμένη σκέψη, αλλά έχει τη δική της βαθιά φιλοσοφία. Πολλές παγκόσμιες φυσιογνωμίες έζησαν κατά κάποιο τρόπο ρεμπέτικη ζωή σ' όλη της τη μεγαλοπρέπεια και σ' όλο της το μεγαλείο. Καζίνα, ιπποδρομίες, γυναίκες, κρουαζιέρες, ταξίδια και πολλά όσα δεν φτάνει η σκέψη ενός κοινού θνητού.

Υπάρχει η λανθασμένη γνώμη ότι ρεμπέτες είναι μόνο όσοι ασχολήθηκαν με το βαρύ λαϊκό τραγούδι και έζησαν ή ζουν τη ζωή τους κατά κάποιον τρόπο άσωτα ή μπερμπάντικα. Δεν είναι έτσι, γιατί πολλοί από τους παλιούς μουζουκτσήδες δεν είχαν σχέση με τη ρεπετοσύνη. Και όμως όλοι τους στα τραγούδια τους μιλάνε για

ρεμπέτικη ζωή και εξυμνούν τους ρεμπέτες. Κι έτσι απ' το '50 και μετά οι διανοούμενοι άρχισαν να λένε όλο το λαϊκό μας τραγούδι "ρεμπέτικο τραγούδι". Ρεμπέτες ήταν οι περισσότεροι χασάπηδες, λαχαναγορίτες, λεσχιάρχες και γενικά απλοί εργάτες άνθρωποι του λαού. Κάθε άνθρωπος άσχετα με το τι ασχολείται μπορεί να ζει ρεμπέτικα. Η ρεμπέτικη ζωή απαιτεί χρήματα, άρα ένας αργόσχολος ή τεμπέλης δεν μπορεί να ονομαστεί ρεμπέτης. Η περηφάνια και η αξιοπρέπεια είναι τα προσόντα του γνήσιου ρεμπέτη. Ποτέ κανένας ρεμπέτης του λαϊκού τραγουδιού ή άλλου επαγγέλματος, δεν περπάτησε και δεν μπήκε σε μαγαζί με βρώμικα, τσαλακωμένα και απεριποίητα ρούχα. Το παπούτσι και το πουκάμισο πάντα στην τρίχα κι ας μην ήταν τα κουστούμια κασμήρια Αγγλίας, φτάνει να 'ταν καθαρά και σιδερωμένα. Ντύνεται πάντα κλασικά, γιατί το κλασικό είναι πάντα μόδα. Οι σημερινοί καλλιτέχνες που θέλουν να μιμηθούν τους ρεμπέτες, ίσως από άγνοια ή αφέλεια, δυσφημούν τη ρεμπέτικη ζωή. Δεν προσέχουν την εμφάνισή τους, το ντύσιμο τους, τη συμπεριφορά τους και πολλά άλλα έχουν έλλειψη σοβαρότητας. Χιλιάδες άνθρωποι έζησαν και ζουν ρεμπέτικα, αλλά στην ουσία οι αγνοί, οι σωστοί ρεμπέτες ήταν και είναι λίγοι. Αλίμονο αν είναι ρεμπέτης ο καθένας που παίζει, πίνει ή φουμάρει και τραβιέται με γυναίκες. Η ρεμπέτικη ζωή έχει αυστηρούς όρους και νόμους.

1.1.Ρεμπέτικα «Της φυλακής»

Γεντί Κουλέ (Για μια γυναίκα χάθηκα)

Στίχοι: *Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου*

Μουσική: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Αν θέλεις μάνα να το δεις το δύστυχο παιδί σου,
έλα μεσ' στο Γεντί Κουλέ να κλάψει η ψυχή σου,
έλα μεσ' στο Γεντί Κουλέ να κλάψει η ψυχή σου,
για μια γυναίκα χάθηκα σκληρά καταδικάστηκα.

Μεσ' στο κελί το σκοτεινό περνώ χωρίς ελπίδα
και τη βαριά μανούλα μου τη σέρνω αλυσίδα,
για μια γυναίκα χάθηκα σκληρά καταδικάστηκα.

Τα ρούχα, το ρολόι μου, θα στα γυρίσω πίσω,
γιατί μεσ' στο Γεντί Κουλέ τα νιάτα μου θ' αφήσω,
για μια γυναίκα χάθηκα σκληρά καταδικάστηκα

Γεντί κουλέ

Στίχοι: *Γιώργος Μητσάκης*

Μουσική: *Γιώργος Μητσάκης*

Βράδιασε και στο Γεντί Κουλέ
σωπάσανε τα σήμαντρα σκοτάδι είναι βαθύ
κάποιος όμως κάποιος που πονάει
δεν μπορεί να κοιμηθεί

Έλα μανούλα μου πριν με δικάσουνε
κλάψε να μ' απαλλάξουνε

Δεν είναι το σφάλμα μου βαρύ

βαριά όμως τα σίδερα βαριά κι η φυλακή
είναι πόνος, πόνος και μαράζι
αδικία να σε βρει

Τα μάνταλα

Στίχοι: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Μουσική: *Βασίλης Τσιτσάνης*

Ευπνώ και βλέπω σίδερα
στη γη στερεωμένα
και μ' αλυσίδες σταυρωτές
τα χέρια μου δεμένα

Πέσαν τα μάνταλα βαριά
και σκοτεινιάσαν τα κελιά

Με δέσαν χειροπόδαρα
σαν τον εγκληματία
στην καταδίκη μου αυτή
γυναίκα είναι αιτία

Πέσαν τα μάνταλα βαριά
και σκοτεινιάσαν τα κελιά

Βροντούν οι αλυσίδες μου
ξυπνώ αλαφιασμένος
και μόλις πιάσω σίδερα
χτυπιέμαι απελπισμένος

Βροντούνε βέργες και κλειδιά
και σκοτεινιάζουν τα κελιά

<http://www.youtube.com/watch?v=ZColEaFceA0&feature=related>

Αντιλαλούνε οι φυλακές

Σίχοι: *Μάρκος Βαμβακάρης*

Μουσική: *Μάρκος Βαμβακάρης*

Αντιλαλούνε οι φυλακές
τ' Ανάπλι και Γεντί Κουλές

Αντιλαλούνε τα σήμαντρα
Συγγρού και παραπήγματα

Αν είσαι μάνα και πονείς
έλα μια μέρα να με δεις

Έλα πριν με δικάσουνε
κλάψε να μ' απαλλάξουνε

<http://www.youtube.com/watch?v=X6YB6U9B0gI&feature=related>

Η Άνω Πόλη της Θεσσαλονίκης - Επταπύργιο (Γεντί Κουλέ)

Η περιοχή της Άνω Πόλης διασώθηκε από την πυρκαγιά του 1917, βρίσκεται στο βορειότερο και ψηλότερο τμήμα της παλιάς πόλης και αποτελεί την Ακρόπολη της Θεσσαλονίκης. Εδώ περιλαμβάνονται σημαντικά μνημεία, όπως τα Τείχη με την Ακρόπολη και το Επταπύργιο, ο ναός του Οσίου Δαβίδ, ο ναός του Αγίου Νικολάου Ορφανού, ο ναός των Ταξιαρχών, η Μονή Βλατάδων, ο ναός της Αγίας Αικατερίνης, ο ναός του Προφήτη Ηλία, βυζαντινά λουτρά, το Αλατζά Ιμαρέτ, κ.ά.

Το Επταπύργιο

Στο ψηλότερο τμήμα της Θεσσαλονίκης από τα αρχαία χρόνια δημιουργήθηκε ισχυρή η Ακρόπολη στην οποία θα μπορούσε να καταφύγει ο πληθυσμός σε περίπτωση κατάληψης της από επιδρομείς. Εδώ τα κάστρα είναι ψηλά και οι πύργοι πυκνοί, όπου μάλιστα το επιτρέπει το έδαφος υπάρχει και προτείχισμα. Στη βορειοανατολική κορυφή της Ακρόπολης και όλης της πόλης δημιουργήθηκε το τελευταίο και το ισχυρότερο οχυρό άμυνας, με ισχυρά τείχη και επτά πύργους, το Επταπύργιο. Στη σημερινή του μορφή είναι, - έργο της Παλαιολογίας εποχής (14ος αι.) - ένα εντυπωσιακό φρουριακό συγκρότημα. Από τους επτά πύργους του φρουρίου ο μεσαιός της εισόδου είναι έργο των Τούρκων, του 1431. Χτίστηκε αμέσως μετά την άλωση της πόλης (1430) από κάποιον Τσαούς μπέη. Είναι ο πύργος του Γεντί Κουλέ, ο οποίος έδωσε το όνομα του σε όλο το φρουριακό συγκρότημα. Το Επταπύργιο ως το 1989 χρησιμοποιήθηκε ως φυλακή όχι μόνο για παραβάτες του ποινικού κώδικα αλλά και για πολιτικούς κρατούμενους. Η φήμη του ιδιαίτερα στα χρόνια της κατοχής αλλά και του εμφυλίου υπήρξε τρομακτική. Όποιος έμπαινε εδώ μέσα δεν ξανάβγαινε, οι αποδράσεις ήταν αδύνατες και οι ποινές που επιβάλλονταν στους κρατούμενους βαρύτερες, οι περισσότεροι άλλωστε απ' αυτούς ήταν θανατοποινίτες. Οι συνθήκες τέλος κράτησης ήταν άθλιες. Οι φυλακές του Γεντί Κουλέ έχουν περάσει σε πολλά ρεμπέτικα τραγούδια. Κατά τα τελευταία χρόνια στο φρούριο πραγματοποιούνται πολλές επισκευές, αναστηλώσεις, αναπλάσεις, δημιουργούνται χώροι για μουσεία, άλλοι για πολιτιστικές εκδηλώσεις κτλ.]
<http://www.thessalonikicity.gr/ypostirixi/diamerismata/diamerisma>

1.2. «Της φυλακής» κείμενο του Η. Πετρόπουλου (10-07-08)

Υπάρχει ένα περιβάλλον ζωής που δεν θέλει να το ξέρει ο λεγόμενος «καθώς πρέπει» κόσμος. Μιλάει γι' αυτό και για τους ανθρώπους του με περιφρόνηση. Είναι οι φυλακισμένοι, που θεωρούνται απ' όλους απόβλητοι της κοινωνίας - κατακάθι της και ντροπή της. Ο Ηλίας Πετρόπουλος, συγγραφέας με ερευνητικές κεραιές, που έτυχε να περάσει από τις φυλακές, υπόσχεται πως θα γράψει ένα βιβλίο-στιλέτο, που θα βγάλει στην επιφάνεια όλο το πύο που κρύβει το κοινωνικό απόστημα των φυλακών και που θα στρέφεται όχι εναντίον των φυλακισμένων, αλλά εναντίον της εξουσίας και των υπηρετών της. Σαν πρόλογος του, μικρή πικρή γεύση από την εργασία που ετοιμάζει, μπορεί να θεωρηθεί το βιβλίο «*Της φυλακής*». Αναφέρεται στους διάφορους τρόπους έκφρασης των φυλακισμένων και αποκαλύπτει πολλές πτυχές της σκληρής κι άχαρης διαβίωσης τους. Το βιβλίο συμπληρώνεται με ορισμένα γραπτά ντοκουμέντα - κραυγές αγανάκτησης κι επικλήσεις για δικαιοσύνη κι ανθρωπισμό. Όλα αυτά δοσμένα με τη ζωντάνια και τον παλμό του συγγραφέα. Και του λόγου το αληθές συμπληρώνεται με εικόνες, παραστάσεις και σχέδια, έτσι που το ντοκουμέντο ν' αποκτά περισσή αυθεντικότητα.

..... «Στην λογοτεχνική πιάτσα φημολογείται ότι γράφω ένα βιβλίο για τις ελληνικές φυλακές ή κάτι τέτοιο. Δεν το αρνούμαι. Όντως ετοιμάζω κάποιο σχετικό κείμενο ακαθόριστου είδους - αγνοώ αν είναι αφήγημα, μελέτη, ευθυμογράφημα, ή λίβελος. Πάντως θα είναι ένα βιβλίο-στιλέτο που θα στρέφεται εναντίον των υπηρετών της Εξουσίας. Όταν θα δημοσιευτεί αυτό το βιβλίο (σε ξένη γλώσσα φυσικά) εγώ ο ίδιος πρέπει να βρίσκομαι χίλια μίλια μακριά απ' την πατρίδα. Κάνω ετούτη τη διευκρίνιση για να καταλήξω: το ανά χειράς βιβλίο δεν έχει καμιά σχέση με το άλλο βιβλίο που ετοιμάζω. Το παρόν βιβλίο παρουσιάζει διάφορους τρόπους εκφράσεως των φυλακισμένων. Ο τρόπος διαβίωσης στις φυλακές μας συνιστά έναν ειδικό τρόπο καταπίεσεως. Ο κατάδικος επιβάλλεται να επιζήσει, ο κατάδικος θέλει να δείξει τη λεβεντιά του, ο κατάδικος πρέπει με κάθε τρόπο να διασκεδάσει, ο κατάδικος έχει σεξουαλικές επιθυμίες, ο κατάδικος πνίγεται από μοναξιά, ο κατάδικος μισεί τους δεσμοφύλακες, ο κατάδικος στενάζει, ο κατάδικος ζητάει βοήθεια και κανείς δεν σπεύδει. Αυτή, περίπου, είναι η δυναμική και προβληματική της φυλακής. Κι απέναντι σ' αυτήν την πραγματικότητα ο νεοελληνικός μικροαστικός κονφορμισμός αντιτάσσει τα γελοία και ανήθικα φραστικά κλισέ: ο εγκληματίας είναι αντικοινωνικό ον (ενώ ο χωροφύλακας είναι κοινωνικό ζώον) - ευτυχώς που ο υπόκοσμος αποτελεί μια ελάχιστη μειονότητα (λες και οι εκατομμυριούχοι είναι μεγαλύτερη μειονότης) - ο Νόμος υπεράνω όλων (των φτωχών, εννοείται) κτλ.. Εν πάση περιπτώσει, όταν ήμουν στην φυλακή εδιπλάρωνα κατάδικους του κοινού ποινικού δικαίου, και, κυρίως, παιδιά της φάρας (τουτέστιν, του υπόκοσμου). Εδώ και τριάντα χρόνια παρακολουθώ με πάθος και σεβασμό τον τρόπο που ζουν και σκέφτονται, καθώς και τον τρόπο που εκφράζονται και αντιδρούν οι άνθρωποι του υπόκοσμου. Με τον καιρό αλλάζω στάση απέναντι τους. Παιδιόθεν μισούσα τους ρασοφορεμένους, ενώ αγαπούσα όσους είχαν τα χεράκια τους δεμένα με αλυσίδες. Γιατί δεν ξεχνώ την εποχή όπου μικρές ομάδες καταδίκων, με τα χέρια στους κελεψέδες κατευθύνονταν στα δικαστήρια συνοδευόμενες από κουστοδιές τζανταρμάδων - και δεν ξεχνώ εκείνες τις διαβατικές κυρούλες που βάζανε στις τσέπες αυτών των καταδίκων κουλούρια και τσιγάρα, και, κάποτε κάνα φράγκο. Αργότερα, έφηβος ων, edιάβασα τις **Αναμνήσεις απ' το σπίτι των πεθαμένων** του Ντοστογιέβσκι και τους **Εφτά κρεμασμένους** του Αντρέγιεφ, λογοτεχνήματα που με μπάσανε στην φιλολογία της φυλακής. Για χρόνια κυριαρχούσε πάνω μου η γραφικότητα των ανθρώπων του υπόκοσμου. Σιγά-σιγά, όμως, άρχισα να συνειδητοποιώ το είδος και τα όρια αυτής της κάστας. Στην προσέγγιση και κατανόηση βοηθούσε η λογοτεχνία. Στην άπωση και παρεξήγηση οδηγούσε η νομική μου κατάρτιση και οι ηθικολογικές προκαταλήψεις. Μόνο τα τελευταία έτη μπόρεσα να πλησιάσω τις ρίζες του προβλήματος. Προηγουμένως κατάφερα να αποτινάξω όλο το σύμπλεγμα των δοτών γνώσεων και της τυφλής ηθικολογίας, που μου μπλοκάριζε νου και ψυχή. Το μονοπάτι που ακολούθησα άνοιξε όταν χρειάστηκε να απαντήσω στο ερώτημα: γιατί ο ποινικός κώδικας προβλέπει τόσο μεγάλες ποινές για το αδίκημα της κλοπής;»

